

DOI: <https://doi.org/10.36719/2789-6919/31/96-100>

Vüqar Seyidzadə
Bakı Dövlət Universiteti
magistrant
vuqseyidzade@gmail.com

KİÇİK VƏ ORTA MÜƏSSİSƏLƏR ÜÇÜN MALİYYƏ İDARƏETMƏ STRATEGİYALARININ TƏKMİLLƏŞDİRİLMƏSİ

Xülasə

Kiçik və orta müəssisələrin (KOM) bəzi sahələrdə iqtisadi, sosial və siyasi artıma əhəmiyyətli töhfəsinə baxmayaraq, bu müəssisələrin əksəriyyəti 5 illik fəaliyyətini başa vurmada fəaliyyətini dayandırır. Biznes sahiblərinin əhəmiyyətli bir hissəsi təşkilatlarının davamlı əməliyyatları və təşkilatlarının genişlənməsini təmin etmək üçün zəruri olan maliyyə strategiyalarını başa düşmədiyini nümayiş etdirir. Bu keyfiyyətli, çoxşaxəli tədqiqatın məqsədi kiçik və orta müəssisələrin (KOM) sahib-menecerlərinin təşkilatlar daxilində şirkət əməliyyatlarının davamlılığını yaxşılaşdırmaq üçün istifadə edilə biləcəkləri maliyyə yanaşmaları haqqında hərtərəfli anlayış əldə etməkdir.

Açar sözlər: *pul vəsaitlərinin hərəkətinin idarə edilməsi, maliyyə menecmenti, maliyyə risklərinin idarə edilməsi, kiçik biznesin maliyyəsi*

Vugar Seyidzade
Baku State University
master student
vuqseyidzade@gmail.com

Improving financial management strategies for small and medium enterprises

Abstract

Small and medium enterprises (SMEs) despite their highly effective contribution to economic, social and political growth, this enterprise ceases to operate before completing 5 years of operation. Ensures that part of the owners understand their organization's financial strategies to ensure continued operations and growth of their organization. The purpose of this multidisciplinary study is to gain a comprehensive understanding of the financial resources used by small and medium-sized enterprise (SME) owners' organizations to ensure the sustainability of their company's operations.

Keywords: *cash flow management, financial management, financial risk management, small business finance*

Giriş

Biznes fəaliyyəti ilə məşğul olan şəxslərin xeyli hissəsi maliyyə məsələləri ilə məşğul olmağa laqeyd yanaşır. Belə izahlardan biri əməliyyatların qeydə alınması və maliyyə hesablarının hazırlanması və təhlili sahələrində təcrübənin olmaması və ya marağın olmaması ola bilər. Bundan əlavə, fərdlər insan resurslarının idarə edilməsi, satış, satınalma və istehsal kimi şirkətin əməliyyatlarının digər aspektlərində ciddi şəkildə iştirak edə bilərlər.

Bu sahibkarlar bizneslərinin maliyyə aspektlərini idarə etmək üçün mühasiblərindən asılıdırlar. Aktivlərin idarə edilməsi ümumi biznes idarəçiliyinin mühüm hissəsi olmaqla, maliyyə idarəçiliyinin daha geniş kontekstində xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Aktivlərin alınması, həmin aktivlərin həyat dövrü ərzində şirkətin trayektoriyasının formalaşmasında mərkəzi rol oynayır. Bununla belə, şirkətin dövrü kapitalını effektiv şəkildə idarə etmək üçün müvafiq strategiyaları tətbiq etmək bacarığı uzunmüddətli uğurun təmin edilməsi üçün çox vacibdir.

Sahibkarlıq anlayışı hər şeydən öncə, kiçik bizneslərdə öz əksini tapır. Kiçik bizneslər də bazarlarda rəqabətin artımına, iqtisadi sistemin artımına, əsas göstəricilərdən biri olan ümumi daxili məhsulun keyfiyyətinə və strukturuna müsbət təsir göstərməkdədir. Kiçik müəssisələrin iqtisadi artıma verdiyi töhfələri kimi, yeni əmtəə və xidmət istehsalı, elmi texniki tərəqqinin nailiyyətlərinin tətbiqini qeyd edə bilərik. Dünyanın bir çox ölkələrində sosial-iqtisadi inkişafın təmin edilməsində kiçik və orta müəssisələrin rolu çox önəmlidir (Abbasov, 2009). Kiçik və orta müəssisələrin böyüməsindəki və ölkə iqtisadiyyatına daha çox fayda yaratmasındakı maneələr və qarşılaşdıqları problemlər aşağıdakılardır: 1.Maliyyə problemləri; 2.Texnoloji problemlər; 3.İdarəetmə və təşkilati problemlər; 4.Bürokratik problemlər; 5.İşçi / Mütəxəssislərin məşğulluq problemləri; 6.Marketing problemləri.

Bu problemlər 6 başlıq altında birləşsə də, kiçik və orta müəssisələrin dünya üzrə də problemlərinin başında maliyyə problemləri gəlir. İri və məşhur şirkətlərlə müqayisədə kiçik və orta firmalar üçün xarici maliyyə mənbələrinin əldə edilməsi daha çətindir. Kiçik müəssisələr adətən iri şirkətlərə xidmət göstərməklə məşğul olurlar. Aydın ki, kiçik müəssisələr maliyyə vəsaitlərini iri müəssisələr kimi rahatlıqla əldə edə bilmirlər. Onlar bu vəsaitləri əldə edə bilsələr belə iri müəssisələrlə eyni üstünlüklərə sahib deyillər. Kiçik və orta müəssisələr bir müddət sonra kənar şəxslərin investisiyasına ehtiyac duyurlar ki, onlar da əsasən mövcud olan riskləri qəbul edə bilən xüsusi investorlardır. Bəzi bu cür investorlar müəyyən həcmdən aşağı məbləğdə investisiya etməkdə maraqlı olurlar ki, bu zaman da KOM-lərə tələb olunan investisiyalarını qarşılamaq üçün həmin yüksək risk sevən investorlar yardım edə bilərlər. Ancaq, KOM-lar kreditlərə müraciət edəndə, onların qarşısında duran bir sıra problemlər də olur ki, onlar haqqında da aşağıda məlumat verilmişdir.

Vəsait çatışmazlığı-Kiçik və orta müəssisələrin əldə etməyi istədikləri vəsaitlərlə onların tələb etdikləri vəsaitlər arasındakı fərkdir. Bazar amilləri əsasən, tələb və təklif arasında olan mövcud balans hər daim saxlamağa çalışırlar. Əgər risk çox olarsa, bu zaman kreditlər kreditə görə olan faizləri artırır, bunun nəticəsində də kreditə olan tələb getdikcə azalmağa başlayar. Lakin daha sonradan bu fikrin əksi olaraq digər alimlər bankların kiçik və orta müəssisələrə kredit verilməsinin məhdudlaşdırılması səbəblərinin təkcə vəsait çatışmazlığı deyil, başqa səbəblərin də olduğunu müəyyən etmişlər. Bu səbəblərdən biri qeyri-müəyyənlikdir, yəni KOM-lar üçün uzunmüddətli və uğurlu fəaliyyət təcrübələrinin olmamasıdır, həmçinin rəhbərliklərinin kifayət qədər təcrübəsinin olmaması və buna görə də kifayət qədər sağlam qərarlar qəbul edə bilməmələridir. Kreditlərin risklərini artırın digər bir səbəb isə düzgün olmayan məlumatdır. Yəni, sahibkarların öz biznesləri barəsində kifayət qədər məlumatları olmalıdır. Həmçinin, hesabatları aydın, düzgün olmalıdır ki, banka müraciət zamanı bank onlar barədə ətraflı məlumat əldə edə bilsin və həmin kiçik, həmçinin orta müəssisələrə istədikləri miqdarda kredit verə bilsinlər. Qısa şəkildə desək kiçik və orta müəssisələrdə əsas maliyyə problemləri kimi müəyyən maliyyə hesabatlarının mövcud olmaması, əməliyyat fəaliyyətləri və mənfəət barəsində daha az və ya məhdud informasiyaların olması, yüksək risk səviyyəsi, idarəçilik təcrübəsinin olmaması, zəif kredit tarixçələri və s. kimi qəbul edilə bilər (Aydın, Şen, Berk, 2014).

Kiçik və orta müəssisələrin xroniki olaraq yaşadıkları maliyyə problemlərinin həll edilməsi üçün həyata keçiriləcək strategiyaları da bu problemlərə görə iki yerə bölmək mümkündür. Kiçik və orta müəssisələrin makro ölçüdəki problemlərini aradan qaldırmaqları üçün dövlət təşkilat və qurumlarının aktiv olaraq bu problemlər ilə maraqlanmaları və həmin problemlərin həll yolu üçün təkliflər irəli sürməkləri faydalı olacaqdır. Mikro problemləri isə daha çox kiçik və orta müəssisələrin öz içlərində mikro mənada atılacaq addımlarla ortadan qaldıra bilərlər. Digər bir tərəfdən də makro problemlərin həlli üçün hökumətə, mikro problemlərin həlli üçün isə müəssisələrə və şəxslərə mühüm yük düşməyi bildirilir. Burada əsas fikri yaradan mühüm detal isə hökumətin məsuliyyətində görünən tədbirlərin və həll yollarının uğurlu olması üçün bu cür müəssisələrin müəyyən bir şüur səviyyəsinə çatmaları gərəklidir. Məsələn, bu çərçivədə makro miqyasda problemləri həll etmək üçün dövlət təşkilat və qurumları tərəfindən təmin ediləcək maliyyələşdirmə mənbələrinin kiçik, həm də orta müəssisələrdə effektiv və səmərəli istifadəsinin olunmaması, hökumət tərəfindən düzgün strategiyaların izlənməsinə baxmayaraq problemin həll

olunmamasına şərait yaradacaqdır. Bu səbəbdən bu cür müəssisələrin qarşılaşdıqları xroniki maliyyə problemlərini aradan qaldırmaq üçün maliyyə menecmenti məlumatlarının düzgün yerləşdirilməsi və tətbiq edilməsi lazımdır (Aydın, Şen, Berk, 2014).

Hər nə qədər KOM-ların makro səviyyədə problemlərin həllində mühüm rol oynayan təşkilat və qurumları onların bu barədə məlumatlandırılmasında mühüm rol oynasalar da, daha əvvəlki hissələrdə də qeyd olunduğu kimi kiçik və orta müəssisələrin maliyyə menecmentini doğru bir şəkildə həyata keçirməsi bu problemlər üçün yaradılan həll yollarının uğurlu olmasına şərait yaradacaqdır. Bu çərçivədə, doğru və professional bir şəkildə həyata keçiriləcək maliyyə menecmentinin hansı ünsürlərdən meydana gələcəyi və KOM-lərin xroniki maliyyə problemləri üzərində necə təsir göstərəcəyini maliyyə menecmentinin funksiya və məqsədləri ilə açıqlamaq düzgün olacaqdır. Bildiyimiz kimi maliyyə menecmenti dar mənada müəssisənin fəaliyyətini həyata keçirməsi üçün lazım olan fondların təchizatı və istifadə edilməsi, geniş mənada isə şirkətin haradan və necə maliyyə mənbələri tapacağı, bu mənbələrdən gəlir əldə etmək üçün ondan necə istifadə edəcəyi və əldə edilən gəlirin necə dəyərləndirəcəyi qərarlarından ibarətdir. Elə bu nöqtədə də KOM-lərin maliyyə probleminin təkcə maliyyə mənbəyi tapmaq olmadığı, həmin müəssisələrin əsas probleminin maliyyə idarəedilməsində uğursuz olmaları iddia edilir. Hər nə qədər KOM-lərin konkret problemi maliyyə mənbəyi ilə təmin edilməkdə yaranan çətinliklər olsa da, düzgün tətbiq olunmayan maliyyə menecmenti siyasəti maliyyə mənbəyi problemi aradan qaldırılsa belə, əldə edilən maliyyədən necə gəlir əldə ediləcəyi və əldə edilən gəlirin necə dəyərləndiriləcəyi barədə səhvlər edilməsi ilə nəticələnəcək və dolayısıyla bu da mikro səviyyədəki problemləri gələcəyə daşıyacaqdır (Aydın, Şen, Berk, 2014).

Kiçik və orta müəssisələrin (KOM) kapital əldə edə bilməməsi ciddi nəticələrə səbəb ola bilər. Başlanğıcda, müəssisə əsas avadanlıq, texnologiya və ya işçi heyəti əldə etmək üçün resursları ayırmaq imkanında məhdudiyyətlərlə qarşılaşa bilər ki, bu da onun bazarda genişlənməsi və uğurla mübarizə aparma qabiliyyətinə mane olur. Əlavə olaraq, kifayət qədər maliyyə resurslarının olmaması biznesin öz maliyyə öhdəliklərini yerinə yetirə bilməməsinə, o cümlədən tədarükçülərə, işçilərə və kirayə haqqının ödənilməsinə səbəb ola bilər ki, bu da onun nüfuzuna və ümumi maliyyə imkanlarına potensial təsir göstərir. Bundan əlavə, təşkilatın maliyyə resurslarını təmin etməkdə çətinlik çəkdiyi halda, o, istifadə olunmamış sahələrə girişmək, yeni məhsullar təqdim etmək və ya əlavə müştərilər əldə etmək kimi yeni yaranan biznes perspektivlərini kapitallaşdırmaqda məhdudiyyətlərlə üzləşə bilər. Buna görə də, böyümə və rifaha nail olmaq üçün kiçik və orta müəssisələrə (KOM) maliyyə maneələrini aradan qaldırmağa kömək edə biləcək təşəbbüslərin və dinamik potensialın inkişaf etdirilməsi vacibdir. Son illərdə kiçik və orta müəssisələrin (KOB) üzləşdiyi maliyyə problemlərinin etirafı getdikcə artmaqdadır. Bunun işığında, daxili imkanlara və dinamik imkanlara üstünlük verən yeni maliyyələşdirmə strategiyalarında artım müşahidə olunur (İbrahimov, İbrahimov, 2014).

Kiçik müəssisələr tez-tez kapital bazasında çatışmazlıq ilə xarakterizə olunan fərqli maliyyə problemi ilə üzləşirlər. Kiçik firmalar tez-tez öz sahibləri tərəfindən idarə olunur, fond bazarları vasitəsilə maliyyələşməyə məhdud çıxışı olur. Onun yaradılmasının ilk mərhələlərində sahiblər çox vaxt yaşamaq üçün zəruri olan gəlir ehtiyatlarını toplamaqda çətinliklərlə üzləşirlər. Şirkətin maliyyə qərarları üçün izahat verərkən aşağıdakı atributları nəzərə almaq vacibdir: Təşkilat səviyyəsində görülən davranış, yüksək rəhbərlik tərəfindən açıq sistemlər çərçivəsində qərar verilən kapital strukturu seçiminə aiddir. Bu qərarlara bir neçə məqsəd və ətraf mühit şəraiti təsir edir, onlardan bəziləri maliyyə mülahizələrindən kənara çıxır. Təşkilatın maliyyə seçiminə bir sıra daxili və xarici şərait, eləcə də rəhbərliyin dəyər və məqsədləri təsir göstərir (Şahbazov, 2005).

Fəaliyyətin ölçülməsi üçün maliyyə göstəriciləri:

Pulla əlaqəli ölçmələr mütəmadi olaraq aparılır və təşkilatın icrasını qiymətləndirmək üçün istifadə olunur. Bu ölçülər zaman üzrə maliyyə məlumatlarının təhlilinə və müqayisəsinə imkan verən kəmiyyət ölçüləri təmin edir. Müxtəlif maliyyə göstəricilərini araşdıraraq, maraqlı tərəflər maliyyə sağlamlığı və gəlirliliyi ilə bağlı fikirlər əldə edə bilərlər.

Maliyyə strateji menecmenti sahəsi xüsusi və kəmiyyətlə ölçülə bilən maliyyə strategiyası məqsədlərini vahid və bir-biri ilə əlaqəli şəkildə yerinə yetirmək və onlara nəzarət etmək üçün

maliyyə resurslarından istifadəni vurğulayır, beləliklə, şirkətin ümumi səmərəliliyini və effektivliyini artırır. Firmanın strategiyası üç mühüm amildən asılıdır (Dvorsky, Belas, Gavurova, Brabenec, 2020):

- müəssisə və onun xarici mühiti arasında uyğunluq;
- pragmatik nöqteyi-nəzərdən qiymətləndirilən əsas səlahiyyətlər və davamlı rəqabət üstünlükləri;
- strategiyanın icrası və monitorinqinin uyğunluğu.

Müvafiq maliyyə strategiyası şirkətin xarici perspektivlərini və daxili resurslarını qiymətləndirmək üçün möhkəm zəmin yaradır.

Maliyyələşdirmə və Kapital Çərçivələrinin Müəyyən edilməsi:

Korporativ müəssisə üçün kapitalın xərclənməsini optimallaşdıran borcun və ya leverajın ideal səviyyəsinə istinad edən “optimal kapital strukturu” ideyası firmanın maliyyə və kapital strukturunun müəyyən edilməsinə təsir göstərir. Uyğun kapital strukturunun yaradılması firmanın həm qısa, həm də uzunmüddətli dövrlər üzrə kredit ehtiyatı imkanlarının, eləcə də potensial maliyyə risklərinin qiymətləndirilməsini asanlaşdırır. Mütəxəssislərin araşdırmasına görə qeyri-adekvat maliyyələşdirmənin kiçik və orta biznesin (KOM) idarəciliyinə necə təsir etdiyinə və bunun onların kapital strukturuna və maliyyə strukturuna necə təsir etdiyi müəyyən edilib və buna əsasən bir neçə amil müəyyən olunub ki bunlara aşağıdakıları qeyd etmək mümkündür (Durst, Gerstlberger, 2020):

- müxtəlif keyfiyyət və kəmiyyət parametrlərinin KOM-ların kapital strukturuna təsiri nəticəsində maliyyə mənbələrinin məhdud əlçatanlığı (tələb boşluğu);
- KOM-lar üçün mövcud maliyyə çatışmazlığı (təklif çatışmazlığı);
- potensial maliyyə mənbələrinin mövcudluğu ilə bağlı məlumatlılığın olmaması (bilik boşluğu);
- maliyyə institutlarının KOM-lar üçün maliyyə təmin etmək istəməməsi;

Qeyri-müəyyənliklər qarşısında risklərin idarə edilməsi: Potensial risklərin düzgün müəyyən edilməsi, ölçülməsi və nəzarəti əhəmiyyətli qeyri-müəyyənliklərin effektiv şəkildə aradan qaldırılması üçün vacibdir. Buraya onların baş vermə ehtimalının və bu risklərin iqtisadi təsirlərinin korporativ idarəetmə və tənzimləmə uyğunluğuna uyğun olaraq qiymətləndirilməsi daxildir (İmanov, 2009).

Nəticə

Yekun olaraq qeyd edək ki, kiçik və orta müəssisələrin (KOM) uğur qazanmasına mane olan çoxsaylı və müxtəlif maneələr mövcuddur. Bu maneələr idarəetmə bacarıqları, təhsil və təlimlərdə çatışmazlıqlar kimi xas təşkilati problemləri əhatə edir. Bundan əlavə, sahibkarların bazar gözləntilərini məhdud qavraması və bazara qeyri-adekvat çıxış kimi sənaye ilə bağlı problemlər yaranır. Bundan əlavə, iqtisadiyyatda köklü maneələr, məsələn, faiz dərəcələrindəki dalğalanmalar KOS-un uğurunu əngəlləyir. Öz firmalarının əməliyyatlarını idarə etmək üçün əsas məsuliyyət kiçik və orta müəssisələrin (KOM) sahibmenecerlərinin üzərinə düşür. Aparılan araşdırmalar sübut etdi ki, kiçik və orta ölçülü təşkilatın (KOM) sahibmenecerləri çox vaxt bizneslərinin qarşılaşa biləcəyi bir çox təhlükələr barədə məlumatlı deyillər. Bu risklər həm daxili, həm də xarici mənbələrdən, o cümlədən sahibkarlıq fəaliyyətindən yarananlardan yarana bilər. Kiçik və orta müəssisələr (KOM) üçün risklərin idarə edilməsi yanaşmaları əsasən risklərin azaldılması üzrə tədbirlərin həyata keçirilməsinə, ikinci dərəcəli diqqət isə sığorta əməliyyatları vasitəsilə risklərin ötürülməsinə yönəldilmişdir.

Ədəbiyyat

1. Abbasov, A. (2012). Biznesin əsasları. Bakı.
2. Abbasov, S. (2009). Maliyyə menecmentinin Təşkili və təkmilləşdirilməsi problemləri (monoqrafiya). Bakı: Elm və Təhsil.
3. İbrahimov, İ., İbrahimov, E. (2014). Sahibkarlıq fəaliyyətinin iqtisadi, hüquqi mexanizmi. Bakı.
4. Şahbazov, K. (2005). Menecment. Bakı.

5. İmanov, Ə. (2009). Kiçik sahibkarlıq. Bakı.
6. Aydın, N., Şen, M., Berk, N. (2014). Finansal Yönetim. İstanbul, Anadolu universitesi.
7. Durst, S., Gerstlberger, W. (2020). Financing Responsible Small – and Medium-Sized Enterprises: An International Overview of Policies and Support Programs. Journal of Risk and Financial Management.
8. Dvorsky, J., Belas, J., Gavurova, B., Brabenec, T. (2020). Business risk management in the context of small and medium-sized enterprises. Economic Research - Economic Research.

Göndərilib: 17.01.2024

Qəbul edilib: 11.03.2024